

Mamlakat LATIPOVA,

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti o'qituvchisi

E-mail: sirojiddin@umail.uz

QarMII dotsenti PhD D.Ismoilov taqrizi asosida

METHODS OF TEACHING STUDENTS TO MODEL A LITERATURE LESSON

Annotation

In this article we have shown how important it is (and how to do it) to use the speech and aesthetic possibilities of introductory literature lessons in your work. Clear, imaginative, expressive speech of a teacher should be used in the process of his professional training. Knowledge of the mechanisms of speech formation makes it possible to widely and effectively use the methodology of expanding the circle of associations to create motivation for further speech activity at the beginning of the literature lesson. Artistic and cognitive activity allows you to predict successful communication.

Key words: Software tools, electronic resource, animation, software package, software product, professional activity, technology, project, construction.

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ УЧАЩИХСЯ МОДЕЛИРОВАНИЮ УРОКА ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация

В этой статье мы показали, насколько важно (и как это сделать) использовать в своей работе речевые и эстетические возможности вводных уроков по литературе. Ясная, образная, выразительная речь педагога должна использоваться в процессе его профессиональной подготовки. Знание механизмов формирования речи позволяет широко и эффективно использовать методику расширения круга ассоциаций для создания мотивации к дальнейшей речевой деятельности в начале урока литературы. Художественно-познавательная деятельность позволяет предсказать успешное общение.

Ключевые слова: Программных средств, электронный ресурс, анимация, программный пакет, программный продукт, профессиональная деятельность, технология, проектирования, конструкторский.

TALABALARGA ADABIYOT DARSINI MODELASHTIRISHGA O'RGATISH METODIKASI

Annotatsiya

Ushbu maqolada biz o'z ishimizda adabiyotga kirish darslarining nutqiy va estetik imkoniyatlaridan foydalanish qanchalik muhimligini (va buni qanday qilish kerakligini) ko'rsatdik. O'qituvchining aniq, obrazli, ta'sirli nutqi uning kasbiy tayyorgarligi jarayonida qo'llanilishi kerak. Nutqni shakllantirish mexanizmlarini bilish adabiyot darsining boshida keyingi nutq faoliyati uchun motivatsiya yaratish uchun assotsiatsiyalar doirasini kengaytirish usulidan keng va samarali foydalanish imkonini beradi. Badiiy va kognitiv faollik, muvaffaqiyatli muloqotni bashorat qilish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: Innovatsion, elektron resurs, animatsiya, texnologiyalar, dasturiy mahsulot, kasbiy faoliyat, transfer, loyihalash, konstruktorlik.

Kirish. Badiiy matnni o'qib, tushuna oladigan, o'zlashtirgan bu bilimlarini nutq amaliyotida unumli foydalanishdan xabardor bo'lgan talaba adabiyot o'qituvchisi mehnatining ideal natijasidir. Bunday o'qituvchining kommunikativ qobiliyatlari shubhasizdir. Uning muvaffaqiyatli ta'lim modeli to'rt komponentga asoslangan bo'lib, u o'rganish bosqichlarini nomlaydi va har bir bosqichning mohiyatini quyidagicha tushuntiradi: "aniqlik" – diqqat, "assotsiatsiya" – kutish, "tizim" – izlash, "usul" – harakat. Ushbu komponentlarning har biri, bizning fikrimizcha, adabiyotni o'qitishning zamonaviy metodologiyasi tomonidan o'z foydasiga quyidagicha talqin qilinishi mumkin: nutqning "aniqligi" tinglovchining e'tiborini tartibga soladi, "assotsiatsiya" – modelashtiradigan muloqotning zarur elementi "tizim" sizga intellektual qidiruvlarni maqsadli qilish imkonini beradi va "metod" – bu zarur ta'lim va kognitiv harakatlar algoritmini amalga oshirish[1].

Talabalarning bilim olish asosi faollik va dialogik yondashuvlariga asoslanadi. Faoliyat quyidagicha amalga oshiriladi: modelashtirish orqali – rejani ishlab chiqish va amalga oshirish – so'ngra ishlab chiqilgan o'quv vaziyatlari va adabiyot darslarining kommunikativ imkoniyatlarini aks ettirish va anglash. Kirish nutqining kommunikativ salohiyati, badiiy asarni tahlil qilish usullari, o'qish va takrorlashning

turli turlari, yakuniy darslar amaliyotda ochib berildi: birinchi navbatda auditoriyada imitatsion modelashtirish, so'ngra maktabda adabiyotni o'qitishning real jarayoni sharoitida.

Dialog yondashuvi ta'lim muhitini modelashtirish sharoitida turli kommunikativ kompetensiyalarni namoyish qilish imkoniyati sifatida taqdim etildi. Olimlarning fikriga ko'ra [Selemenov 2007], dialog yondashuvi turli xil kompetensiyalarni namoyish etishga imkon beradi: nafaqat kommunikativ, balki kognitiv, ijtimoiy va madaniy, qadriyatli-semantik[2].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Modelashtirish yordamida biz bo'lajak o'qituvchining aqliy va xulq-atvor strategiyalarini bashorat qildik. Ushbu idrok strategiyalarini aniqlash uchun biz D.A.Leontiyevning tasnifidan foydalandik.

Quyida ushbu tavsif strategiyalarining qisqacha tavsifi keltirilgan [Leontiyev 1991, 114]:

1. Emotsional strategiya yaxlit asarga hissiy baho berish, asarning bevosita taassurotni ifodalashda namoyon bo'ladi.

2. Syujet strategiyasi personajlarning harakatlarini, voqealar rivojini, syujetni tasvirlashdan iborat.

3. Analitik strategiya yuqoridan "Adabiy tanqid namunasida va adabiy terminologiyadan foydalangan holda" "asarni bo'laklab tahlil qilish"da namoyon bo'ladi.

4. Stilistik strategiya asar uslubi, tili, badiiy shakli xususiyatlarini belgilovchi so'z va mulohazalarning mavjudligi bilan belgilanadi.

5. Izohlash strategiyasi asar g'oyalaridan assotsiativ tarzda boshlab, shaxsiy, ijtimoiy va umumiy falsafiy muammolar mavzulari bo'yicha hukmlarda ifodalanadi.

6. Muallifning strategiyasi aniq bir asarni emas, balki muallifning yondashuvini tavsiflashga, boshqa mualliflar bilan, xuddi shu muallifning boshqa asarlari bilan taqqoslashga qaratilgan.

7. Xulosa strategiyasi asarning umumiy ma'nosini, g'oyasini, yo'nalishini, axloqini ifodalovchi hukmlarda namoyon bo'ladi.

A.Navoiyning she'riyatini o'rganish metodikasini talabalarga o'rgatish jarayonini tadqiqot pedagogik modellashtirish eksperimenti asos bo'ldi. Bunday modellashtirish biz uchun berilgan ta'lim tizimining muvaffaqiyatini bashoratli tahlil qilish vositasidir.

Ishning birinchi bosqichi.

Qisqacha aytganda, ushbu ishning mazmuni quyidagicha:

1. Modellashtirish obyekti - A.Navoiyning she'riyatni o'rganish uchun metodologik konsepsiyani qurish qonuniyatlarini o'rganish jarayoni.

2. Maqsad - bo'lajak o'qituvchining aqliy va xulq-atvor strategiyalarini shakllantirish.

3. A.Navoiyning she'riyatini o'qitish tizimini qurish modelini o'rganamiz.

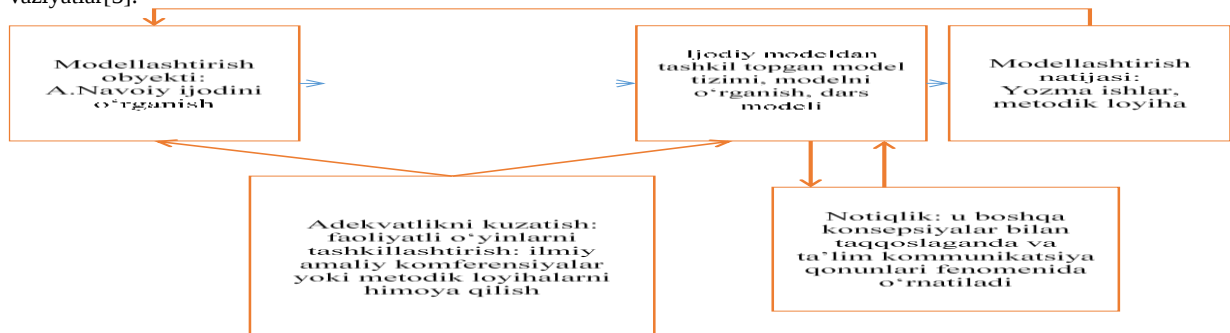
4. Natijada a) shoir ijodining o'quvchilar tomonidan qurilgan adabiy konsepsiyasi modeli, b) o'rganish uchun tavsiya etilgan she'rlar ro'yxati, v) batafsil mavzuli rejalashtirish (metodik tizim modeli), e) mavzuning konspekti.

5. Talabalar tomonidan ishlab chiqilgan modellarning bir-biriga mos kelmasligini belgilab, o'quvchi yozma ishini o'qituvchi tomonidan baholash. Talabalar tomonidan she'riyatni idrok etish strategiyalarini aniqlash va bu strategiyalarning nutq timsoli xususiyatlarini aniqlash.

6. Ishning ikkinchi bosqichida fikrni tekshirish.

Ishning ikkinchi bosqichi.

O'quvchilarni adabiyot darslarini modellashtirishga o'rgatishning ikkinchi bosqichi, birinchidan, faoliyatning metodi va usuli sifatida modellashtirishning mohiyati va tuzilishi haqidagi bilimlarini yangilash (yoki kerak bo'lganda, o'zlashtirish), ikkinchidan, o'zlashtirish bilan bog'liq har bir uslubiy tushunchalar tomonidan ishlab chiqilgan qiymatni amalga oshirishga yordam beradigan kommunikativ vaziyatlar[3].

1-rasm. "Modellashtirish jarayonining mazmuni"

Keyin subyekt-subyekt munosabatlari o'ynaydi. "Metodik loyihalarni himoya qilish" kommunikativ faoliyat o'yinida ishtirok etish uchun talabalar ijodiy guruhlariga bo'lingan. Guruhlarni birlashtirish uchun asoslar o'qituvchi tomonidan taklif qilinishi mumkin – idrok strategiyasiga ko'ra - emotsional, analitik yoki syujet. Har bir guruh o'zlari yaratgan konsepsiyalarni sinab ko'rish uchun ikkita ssenariy bo'lishi

Talabalar bilimni yangilash uchun "Adabiyot darslarini modellashtirish muammolari va o'quv muloqoti muammolari" mavzusida seminar o'tkazish mumkin. Bu yerda o'qituvchi ta'sir obyekti bo'lib chiqadi: ma'ruzachilar o'z fikrlarining to'g'riligini unga va boshqa talabalarga isbotlaydilar.

Bunday yangilash quyidagi hisobotlar, savollar va vazifalar mavzulariga asoslanishi mumkin:

1. Ta'limda "model" va "modellashtirish" tushunchalaridan foydalanish imkoniyatlari.

2. Filologik tahlil modellari va ularni maktab amaliyotiga tatbiq etish imkoniyatlari (uchtadan ko'p bo'lmagan modellarni ko'rsating).

3. Tematik rejalashtirish muammosi: nimani rejalashtirish kerak va nima uchun. (Mavzuli rejalashtirishni model deb atash mumkinmi? Uning turini qanday aniqlagan bo'lardingiz?) Uslubiy adabiyotlarda berilgan ikki turdagi rejalashtirishni solishtiring.

4. Konseptual-terminologik modellashtirish: a) "nutq janrlari", "adabiyot janrlari", "muloqot", "faoliyat", "ehtiyot", "motiv", "munosabat", "muloqot" atamalarining ma'nolarini yozing; b) "dars janri", "o'quv va nutq vaziyati", "uslubiy texnika", "optimal aloqa" tushunchalariga ta'rifingizni bering, uni o'qituvchi tomonidan taklif qilingan narsalar bilan taqqoslang. Muvaffaqiyatsiz ta'riflarda qanday semantik tugunlar yetishmayapti? Bu atama nimani aks ettiradi va terminologiya nima uchun kiritilgan?

5. Maktabda qanday dars modellarini eng maqbul deb hisoblaysiz?

Bunday dars natijalarini sarhisob qilishni quyidagi savolga qisqartirish kerak: shoir ijodining uslubiy konsepsiyasini takomillashtirish nuqtai nazaridan siz uchun qaysi bilim ko'proq mos keladi?

Tadqiqot metodologiyasi. Barcha ishlar aloqa xususiyatlarini tushunish bilan o'tadi, ko'rib chiqilayotgan modellarning kommunikativ salohiyati baholanadi.

Dars modellashtirish bo'yicha talabalar faoliyatini retrospektiv tahlil qilishdan iborat diagrammani to'ldirish bilan yakunlanadi (1-rasm).

Vizual ravishda taqdim etilgan modellashtirish jarayoni talabalarga birinchi bosqichda bajarilgan ishlarning o'ziga xos xususiyatlarini tushunishga yordam beradi va ular mustaqil ravishda ular tomonidan taqdim etilgan modellarning izchilligini aniqlash uchun ularni taqqoslash kerak degan xulosaga kelishadi[4].

mumkinligi haqida qaror qabul qiladi: 1) eng yaxshi adabiy konsepsiyani, eng yaxshi rejalashtirishni metodik konsepsiya modeli sifatida, eng yaxshi dars konspektini jamoatchilik himoyasiga ajratish; 2) jamoatchilik himoyasi uchun eng yaxshi loyihani tanlash, uni qanday to'ldirish va takomillashtirishni guruhda muhokama qilish: loyiha muallifi

ma'ruza qiladi, ijodiy guruh a'zolari darsdan parchalarni namoyish etadi, o'quv nutqi vaziyatlarini o'ynaydi[5].

Tahlil va natijalar. Darslar va o'qitish metodlarini tahlil qilinganda ularning kommunikativ salohiyati baholanadi: sinfda ta'lim o'zaro ta'sirini qo'llash muloqotning muammoli sohalarini darhol ko'rsatadi.

Algoritmik modellashtirish tipik harakatlarni ajratib olish imkonini berdi va bu, o'z navbatida, ulardan ba'zilarini ishlatishdagi muvaffaqiyatsizliklarni tushunishga yordam berdi.

Modellashtirish prognozlash usuli va modellashtirishni o'rgatish vositasi sifatida amalsha oshirildi.

O'tgan o'n yillik amaliyotimiz davomida talabalar yuqorida ko'rsatilgan metodika jihatida bo'yicha turli mazmundagi asarlarni ijro etdilar. Maktabdagi amaliyot bunday ishlarning samaradorligini tasdiqladi, o'quvchilarning badiiy kompetensiyaning yuqori darajasiga, shuningdek, kommunikativ kompetensiyaga ko'tarilishini ko'rsatdi.

Bugungi kunda multimedia vositalaridan foydalangan holda darsni, o'quv mavzusini modellashtirish imkoniyatlari alohida qiziqish uyg'otadi. Adabiyot darslari uchun multimediali didaktik materiallarni ishlab chiqdik va maktab va OTM amaliyotiga joriy qildik, ularni amalga oshirish metodikasini belgilab oldik[6].

Power Point dasturi talabalarga adabiyotda axborot obyektni modellashtirish qobiliyatini o'z ichiga olgan

vazifalarni qo'yish imkonini beradi. Katta hajmdagi materialni sig'imli "Taqdimot" matniga siqish zamonaviy talaba uchun muhim mahorat bo'lib, u shoir ijodining asosiy semantik bosqichlarini bir butun yoki alohida badiiy asar sifatida ko'rishi kerak. Bundan tashqari, bunday o'quv "Taqdimot"da adabiy asarni talqin qilish imkoniyatlari rangli, tovushli, animatsion yechimlar hisobiga kengaytiriladi[7].

"Dunyoning umumiy ilmiy manzarasi doirasida dunyoning axborot tasviri tushunchasi paydo bo'ldi va shakllantirilmoqda - uning ko'p o'lchovli makon-vaqt axborot modeli, dunyoning o'ziga xos axborot xronotopidir" [8].

Didaktik materialning retseptiv tashkil etilishi vizual, eshitish kabilarni belgilaydi. Didaktik materialning moddiy va texnologik amalga oshirilishi uning bosma, kompyuter va mavzu-model variantlarini farqlash imkonini beradi.

Xulosa va takliflar. Didaktik materialni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari ko'p jihatdan u xizmat ko'rsatadigan ta'lim sohasi - gumanitar yoki tabiiy fanlarning semantikasi bilan belgilanadi. Ushbu omillarning kombinatsiyasi didaktik material modelining umumiy tasnifining asosini tashkil qiladi. Shunday qilib, talabalarning ushbu yo'nalishdagi darsdan tashqari mashg'ulotlari axborot texnologiyalarini doimiy ravishda takomillashtirishni hisobga olgan holda adabiyot darslarini modellashtirish ko'nikmalarini oshirishga imkon berdi.

ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони.// Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2017. Б.39.
2. Покасов В.Ф. Управление качеством образования современной школы (методические материалы) // автор-состав. – Ставрополь. 2012. – 145 с.
3. Гомулина Н.Н. Применение новых информационных и телекоммуникационных технологий в школьном физическом и астрономическом образовании: Дисс. канд. пед. наук: 13.00.02. – М.: МГПУ, 2003.-332 с. РГБ ОД, 61:03-13/1698-6.
4. Хамидов В.С. Таълим тизимида кескин бурилишга сабаб бўлган 4 дастур ҳақида. «Infocom.uz», - Тошкент. 2010, №1, -54-57 б.
5. Шоштаева Е.Б. Интегральная технология обучения как основа повышения качества образовательного процесса: автореф. дис. канд. пед. наук. //Е.Б. Шоштаева. – Карачаевск: 2003. – С. 23.
6. Хамидов В.С. Таълим тизимида кескин бурилишга сабаб бўлган 4 дастур ҳақида. «Infocom.uz», - Тошкент. 2010.
7. Turaev S.J. Methods of the using of software program Microsoft Excel in practical and laboratory occupation on physics, Scientific Bulletin of Namangan State University: 2019.
8. Смолкин, А.М. Методы активного обучения: [Метод. пособие для преподавателей и организаторов проф. и экон. обучения кадров] / А. М. Смолкин. – М.: Высш. шк.,1991. – с. 175.